

het product van verstandelijke redeneering, dan de vrucht van dichtelijke aanschouwing. Van enthousiasme draagt hij zelden sporen. Het ideëele bepaalt zich tot het weergeven van een beeld van den tijd in het verleden of in het heden en de psychologische ontwikkeling der karakters. Eene min of meer gezochte verwikkeling van toestanden en de ontkenning daarvan, geeft, evenals in het drama, spanning: voor de meeste lezers de hoofdzaak. De roman is eene verbinding van de hoofdvormen der poëzie: lyriek, epos en drama, maar alle drie van hun eigenlijk poëtisch karakter beroofd. In overeenstemming daarmee is de taal, die bij de beste romans nog het meest aan kunst doet denken, een poëtisch proza, dat het breede en gedragene van het epos, met de innigheid en warmte der lyriek en de levendigheid en kracht van het drama afwisselt. Zoo is hij in zijn hybridisch en oppervlakkig karakter het beeld van den meer breedten en woeligen, dan diepen stroom van het moderne leven.

Staat in dat leven het ideëele ook niet op een hoog peil, toch ontbreekt het niet en kan het niet ontbreken, hoezeer ook de rechte waardeering er van gemist wordt. Algemeen is de op eene beschuldiging of klacht gelijkende opmerking, dat in den roman altijd eene liefdesgeschiedenis voorkomt en wonderlijke gebeurtenissen eene hoofdrol spelen. Toch is dit bij eene soort van literatuur als den roman, die, om lezers te vinden, niet te ver boven het niveau van het geestesleven van den alledaagschen mensch mag gaan, niet meer dan natuurlijk.

Twee ideëele machten blijven altijd-door het geslacht der menschen beheerschen en zich openbaren in de sfeer van het zinnelijk-reëele leven: de idee der geslachtsliefde, die in het voortplanten en uitbreiden van het geslacht haar werking en doel heeft, en de idee van heerschappij over de schepping. Het zijn de twee fundamenteele ideeën, die het natuurlijke leven des menschen beheerschen. In den vorm van ordinantiën werden zij door den Schepper zelf reeds in het paradijs den eersten menschen bekend gemaakt, toen Hij zeide: „Weest vruchtbaar en vermenigvuldigt, en vervult de aarde en onderwerpt haar, en hebt heerschappij over de visschen der zee, en over het gevogelte des hemels en over al het gedierte, dat op de aarde kruipt.”²⁸⁾

Het zijn deze twee ideeën, die, ook waar in het werkelijke